

شناختی از مفهوم **ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ**

و ارتباط آن با مراحل رشد جنین از نظر پزشکی

منیره جهانیان

محمود فرهودی

چکیده

بحث در مورد مرحله **﴿ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ﴾** سوره مبارکه مؤمنون، **﴿نَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوحِهِ﴾** سوره مبارکه سجده می‌باشد، که در چه مرحله از رشد جنین، روی می‌دهد و اصطلاحاً به عنوان «ولوج روح» نیز مشهور شده است. مرحله انشاء یا برقرار شدن «ولوج روح» برای اکثریت پزشکان متخصص زنان و نیز داخلی و سایر همکاران محترم به درستی شناخته شده نیست. با بررسی و دقت در آیات مربوطه از سوره‌های مبارکه (مؤمنون و سجده) می‌توان این گونه استنباط کرد که پس از **﴿انشاء خلقاً آخر﴾** که جنین شکل کاملی پیدا می‌کند **﴿ثم سواه ونفخ فيه من روحه﴾** دمیدن (روحي از خداوند) در او انجام می‌شود. و چنین به نظر می‌رسد که زمان چهار ماه یا شانزده هفته بعنوان زمان «انشاء خلقاً آخر» «و نفخ فيه من روحه» که اصطلاحاً به (ولوج روح) مشهور شده است، زمان مناسبی باشد و از نظر پزشکی قانونی نیز رسیدگی و کامل شدن جنین بعد از تشکیل استخوان پاشنه پا، هفته شانزده تا بیست حاملگی می‌باشد.

واژگان کلیدی

ولوج؛ روح؛ جنین.

شناختی از مفهوم ثم انشانه خلقا آخر و ارتباط آن با مراحل رشد جنین از نظر پزشکی

﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سَلَالَةٍ مِّن طِينٍ * ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَّكِينٍ * ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ﴾ (مؤمنون، ۱۳ و ۱۲) (سجده، ۸ تا ۶)

و همانا آدمیان را از عصاره‌ای از گل آفریدیم. سپس او را نطفه‌ای نمودیم و در قرارگاهی محفوظ قرار دادیم. آنگاه نطفه را علقه و علقه را مضغه نمودیم و سپس در آن مضغه، استخوان ایجاد نموده و بر آن استخوان، گوشتی پوشانیدیم پس از آن خلقتی دیگرش کردیم پس آفرین بر خداوند که بهترین آفرینندگان است. (مؤمنون، ۱۲-۱۴)

بحث در مورد مرحله ﴿ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ﴾ سوره مبارکه مؤمنون، ﴿نَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوحِهِ﴾ سوره مبارکه سجده می‌باشد، که در چه مرحله از رشد جنین، روی می‌دهد و اصطلاحاً به عنوان «ولوج روح» نیز مشهور شده است. مرحله انشاء یا برقرار شدن «ولوج روح» برای اکثریت پزشکان متخصص زنان و نیز داخلی و سایر همکاران محترم به درستی شناخته شده نیست. باید دانست که کلمه «ولوج» و یا «ولوج روح» مستقیماً در قرآن مجید ذکر نشده است، بلکه کلمات ﴿ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ﴾ و ﴿نَفَخَ فِيهِ رُوحَهُ﴾ در آیات آمده است. بهتر است تا حد امکان مشخص شود چرا از نظر مسائل حقوقی و فقهی موجود، زمان هفته شانزدهم یا ماه چهارم زندگی جنینی عموماً به‌عنوان زمان «ولوج روح» تعیین شده است در حالی که به نظر می‌رسد جنین از لحظات اول پس از لقاح، دارای حیات و روح است پس چرا این زمان تعیین شده است؟

کلمه نطفه یازده بار در ده سوره قرآن مجید تکرار شده است. برخی از سوره‌هایی که کلمه مذکور در آنها است سوره‌های مبارکه: مؤمنون، سجده، الانسان (هل آتی)، حج، النجم و... هستند.

می‌دانیم که تخمک‌گذاری در زن معمولاً دو هفته بعد از شروع قاعدگی روی می‌دهد و تخمک آزاد می‌شود، لقاح تخمک و اسپرم در لوله‌های رحم روی داده و سلول تخم در آنجا گشوده شده و تشکیل می‌شود و تخم در لوله شروع به تقسیم می‌کند و در مرحله چندسلولی یعنی حدود اواخر هفته اول بعد از تخمک‌گذاری وارد رحم شده و در «قرار مکین» رحم استقرار می‌یابد.

نکته قابل توجه در اینجا این است که به نظر می‌رسد نطفه در زبان قرآن مجید هم به ماده‌ای که حاوی اسپرم مرد است و هم به مجموعه سلول گشوده زن و مرد اطلاق می‌گردد (انسان، ۲) که از طریق لوله رحم وارد آندومتر شده و عمل لانه‌گزینی در رحم انجام می‌گیرد.

و این تخم گشوده و ادغام شده از سلول جنسی زن و مرد است که در مرحله چند سلولی و متصل با یکدیگر در رحم زن مستقر می‌شود و نه سلول اسپرم مرد به تنهایی. اما دوران رشد و تقسیم سلولی جنینی به سه مرحله تقسیم می‌شود:

۱. پره آمبریونیک (هفته ۲ - ۰) احتمالاً (مرحله علقه)

زیرا کلمه علقه از نظر معنای لغوی، به خون منعقد شده و چسبیده نیز گفته شده است و از نظر پزشکی می‌دانیم که خون منعقد شده تازه نیز حاوی سلول‌های فراوان و مختلف خونی است.

۲. آمبریونیک (هفته ۸-۲): رویان^۱ احتمالاً (مرحله مضغه)

زیرا معنی لغوی مضغه «گوشت جویده شده» گفته شده است که از نظر پزشکی مهمترین مرحله شکل‌گیری اولیه اعضاء جنین بعدی است و اختلالات کروموزومی^۲ نقایص مادرزادی جنینی عمدتاً در این مرحله زمینه‌سازی می‌شود.

۳. مرحله جنینی (هفته ۳۸-۸)^۳

زیرا مرحله سیر به طرف کامل شدن رشد جنین و از نظر جسمی به صورت انسان کامل درآمدن و قدرت زندگی مستقل یافتن در خارج از رحم مادر اما در کنار مادر است. که در حالت طبیعی این مجموعه مراحل رشد جنین تا حدود ۹ ماه و قدری بیشتر یا کمتر در رحم زن ادامه می‌یابد.

با توجه به آیات مبارکه فوق، خلقت نسل انسان ابتدا از مرحله نطفه است. سپس نطفه به علقه و بعد به مضغه تبدیل می‌شود که در این مرحله استخوان در آن شروع به ایجاد می‌شود.

با بررسی سیر تکاملی استخوان‌سازی جنینی، این نکات مورد توجه قرار می‌گیرد: اولین مرکز استخوان‌سازی در هفته شش زندگی جنینی در استخوان ترقوه^۴ ظاهر می‌شود، استخوان‌سازی در دختران زودتر شروع می‌شود و زودتر هم خاتمه می‌یابد. به تدریج مناطق استخوان‌سازی پیشرفت نموده به طوری که در هفته یازده تقریباً تمام استخوان‌ها ساخته می‌شوند، پس از آن استخوان‌ها رشد می‌کنند. در هفته هفده آخرین نقطه استخوانی یعنی استخوان کالکائوم (پاشنه پا) ساخته می‌شود. (جیراسک، ۱۹۹۱) (امرا رجویی، ۱۹۸۳)

بعد از هفته ۱۸ مراکز استخوان‌سازی به‌طور کامل توسط عضلات پوشیده می‌گردد (جیراسک، ۱۹۹۱) (امرا رجویی، ۱۹۸۳) (مک دونالد، ۱۹۷۷) و این‌گونه به‌نظر

می‌رسد که ﴿ثم انشأناه خلقاً آخر﴾ قرآنی بعد از اینکه استخوان سازی جنینی کامل شد و جنین شکل واقعی پیدا کرد مصداق پیدا می‌کند. خداوند در سوره مبارکه سجده آیات ۹-۷ می‌فرماید:

﴿الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِنْ سُلالَةٍ مِنْ مَاءٍ مَهِينٍ ثُمَّ سَوَّاهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوحِهِ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ﴾

آن خداوندی که هرچیز را به نیکوترین وجه خلق کرد و آدمیان را نخست از خاک بیافرید، آنگاه خلقت نژاد بشر را از آب بی‌مقداری مقررگردانید. سپس آن را نیکو بیاراست و استوار کرد و از روح خود در او دمید و برای شما چشم و گوش و دل آفرید ولی چه اندک سپاس می‌گذارید.

با بررسی و دقت در آیات مربوطه از سوره‌های مبارکه (مؤمنون و سجده) می‌توان این گونه استنباط کرد که پس از ﴿انشأناه خلقاً آخر﴾ که جنین شکل کاملی پیدا می‌کند ﴿ثم سواه ونفخ فيه من روحه﴾ دمیدن (روحي از خداوند) در او انجام می‌شود.

در مورد معنی دقیق (نفخه روح) در تفاسیر مختلف قرآنی معانی مختلفی بیان شده است. از جمله عاملی که سبب حیات می‌شود و آن را سرّی از اسرار الهی نیز دانستند.

و آیا این همان ارزش‌های الهی است که در فطرت انسان به ودیعه نهاده شده و در صورتی که انسان بالغ آگاهانه دل و جان به دستورات الهی سپرده و بدان عمل نماید و بار «امانت الهی» را تا پایان زندگی‌اش به درستی و به‌طور کامل حمل نماید از همه موجودات هستی در سیر رشدش برتر خواهد شد؟

و چنین به نظر می‌رسد که زمان چهار ماه یا شانزده هفته بعنوان زمان «انشأناه خلقاً آخر» «و نفخ فيه من روحه» که اصطلاحاً به (ولوج روح) مشهور شده

است، زمان مناسبی باشد و از نظر پزشکی قانونی^۵ نیز رسیدگی و کامل شدن جنین بعد از تشکیل استخوان پاشنه پا، هفته شانزده تا بیست حاملگی می‌باشد. آگاهی از این مسئله دارای اهمیت زیادی است، زیرا در صورتی که حوادث عمدی، منجر به سقط جنین در ماه‌های مختلف در زن حامله شود، از نظر فقهی دارای «دیه» متفاوت بوده و بعد از چهار تا چهار و نیم ماهگی عموماً مشابهت زیادی با «دیه» انسان کامل مطابق مقررات مملکتی و شرعی دارد.

پی‌نوشت‌ها

- 1- Emberio
- 2- Chromosome
- 3- fetus

۴- کلاویکول

- 5- Medicolegal

۶- استخوان کالکانتوم

فهرست منابع

قرآن مجید آیه ۱۲ و ۱۳ سوره مبارکه مؤمنون، آیه ۶-۷-۸- سوره سجده

Caming Ham Macdonald. gumt : fetal Development. willams Textbook, Chapter7 Appleton and long, 1977.

J E Jirasek. Prenatal Development Obstetric and Gynecology, Sierra Volume 2 chapter 14 , 1991.

Mrarjorie. A , Fetal of Development A Color Atlas of life before brith, page 188- 194 , 1983.

یادداشت شناسه مؤلف

منیره جهانیان؛ استاد بیماری‌های زنان و مامایی دانشگاه پزشکی مشهد

محمود فرهودی؛ استاد بیماری‌های داخلی دانشگاه علوم پزشکی مشهد

نشانی الکترونیکی: elm@sbmu.ac.ir

تاریخ وصول مقاله: ۱۳۸۷/۸/۵

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۸۷/۹/۲۹